

цього було проведено кілька заходів, пов'язаних з участю членів товариства «Узбекистан» у проведенні обласних фестивалів національних культур, вшануванні ветеранів війни та праці, організації виставок про культуру узбеків Миколаївщині в краєзнавчому музеї.

Отже, узбецька етнічна спільнота сформувалась на Півдні України вже в новітні часи. Більшість її представників індивідуально мігрували в Україну зі своєї етнічної території і проживають здебільшого дисперсно (розсіяно), що, враховуючи її нечисленність та віддалену культурну дистанцію щодо титульної нації, створює значні труднощі для об'єднання зусиль цієї етнічної групи у збереженні її національно-культурної ідентичності. Для успішного подолання цих труднощів потрібна, на наш погляд, активізація зусиль представників даної мікроменшини при підтримці відповідних державних структур України та Узбекистану.

### Джерела та література

1. Хаєцький О.П. Узбеки на Миколаївщині // Миколаївщина багатонаціональна: з історії етнічних спільнот регіону. – Миколаїв, 2005.
2. Миколаївський державний університет. Історичний нарис (1913–2003). – К., 2003.
3. С юбилеем, профессор–интернационалист! // Южная правда. – 2001. – 24 февраля.
4. Програма наукової конференції «Україна – Узбекистан: паралелі історичного шляху та магістралі співробітництва в XXI столітті». – К., 2007.
5. Багмет М.О., Ляпіна Л.А. Етнічна мозаїка суверенної України: спектри, ознаки, риси // Українська державність: проблеми історії, права, економіки, мовознавства, філософії, політології та культури. Збірник наукових праць. – Миколаїв, 2001. – Т.1.
6. Трошинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. – К., 1999.
7. Історія Узбекистана. – Ташкент, 2004.
8. Хаєцький О.П. Туркестанські «тиловики» в Україні та на Миколаївщині в роки Першої світової війни // VI Миколаївська обласна краєзнавча конференція «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». – Миколаїв, 2006.
9. Николаевская газета. – 1917. – 10 января.
10. Письмо в газету «Южная правда» председателя колхоза им. К.Е.Ворошилова Уйчинского района Ферганской области Абдували Муминова 6 марта 1939 года // Социалистическое строительство на Николаевщине (1921–1941): Документы и материалы. – Одесса, 1984.
11. Хаєцький О.П. Національні меншини Миколаївщини // Миколаївщина: літопис історичних подій. – Миколаїв, 2002.
12. Заиров Ш.Ш. Сотрудничество Украины и Узбекистана в условиях совершенствования социализма (1966–1970 гг.): Автореф. дис. канд. ист. наук. – К., 1986.
13. Заиров Ш.Ш. Сотрудничество Украины и Узбекистана в области народного образования // Радянська школа. – 1982. – №11.
14. Газеева Т., Мирошниченко Е. Рахмат, Украина! // Южная правда. – 1982. – 1 мая.
15. Хаєцький О.П. Зв'язки Півдня України з Середньою Азією: уроки історії та сучасності // Історія Півдня України від найдавніших часів до сучасності. Збірник наукових праць. – Миколаїв, 1999. – Ч.ІІ.

### Summary

The historical preconditions, the main stages and peculiarities of the present foundation of uzbek ethnic group in South Ukraine have been investigated in the article. Separate aspects of the development national-cultural life development of uzbek national minority in Ukraine have been analysed.

**Л. Є. Чернова**

## РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Мета статі розглянути теоретичні та практичні підходи та критерії регіонального розподілу країни та можливості комплексного їх врахування при розробці етнонаціональної політики в регіонах.

З тезою, що адміністративно-територіальний розподіл України потребує реформування, погоджуються всі науковці, політики та фахівці різних галузей. Проект реформи, підготовлений під керівництвом віце-прем'єра О.Безсмертного, на наш погляд, зазнав фіаско тому, що не дуже враховувались регіональні особливості, керувалися перш за все механістичними (кількісними) міркуваннями. Але постає питання, які особливості треба закласти в територіальні розподіли, щоб були враховані всі необхідні фактори: геокліматичні, етномовні, культурно-психологічні, економічні, демографічні, поселенські, релігійні тощо? Релігійний та мовний чинник, який політики або ігнорують, або використовують для нагнітання пристрастей та розкіль населення держави.

Знову «примари минулого тяжіють вічним кошмаром над свідомістю живих». Страхі, детерміновані болісними подіями минулого та історичною пам'яттю, заважають прийняттю поміркованих зважених обґрунтованих рішень у галузі міжетнічних міжконфесійних відносин,

місцевого самоврядування тощо. Наслідки невірної перерозподілу адміністративно-територіальних меж, якими лякають обидві сторони, скоріше уявні, ніж реальні. Психологія помсти та війни, яка вже багато років є основним мотивом української політики, не сприяє розв'язанню дуже складних питань. Призиви до єднання і прощення з вуст політичних лідерів залишаються гаслами, а не основою дій та рішень.

У соціології «регіональність» здавна зведено в ранг незалежної змінної. Аналіз регіональної специфіки думок, оцінювань, суджень опитуваних є правилом, обов'язковим для виконання під час аналізу і подання емпіричних даних. С. Макеєв і А. Петракова підкреслюють: «Розрізнення, аж до протиставлення, “заходу” і “сходу” в Україні однаково легко здійснюють як пересічні громадяни, так і експерти та політики. Ціннісно-символічна напруженість і неприхована конфліктогенність такого розрізнення здебільшого мають радикальний характер. І тому воно набуло форми сталого стереотипу, на побутовому рівні насиченого взаємно неприйнятними і погано загладжуваними емоційними інвективами. Було б спрощенням зараховувати цей стереотип до розряду забобонів і упереджень, заснованих на браку інформації або історичних помилках. Його генеза складніша, а функції численніші» [1, с.154-155]. При цьому давно помічено, що не тільки «захід» і «схід» містять геополітичні та культурні конотації. Справді, репрезентативне опитування для країни загалом, у якому індивідів запитують про значущі речі для соціальних груп та особистостей, неодмінно зафіксує і відмінності між «регіонами». Тобто все відбувається так, ніби оцінки респондентів, їхнє ставлення до тих чи тих фактів і процесів зумовлені специфічними геосоціокультурними критеріями. Разом із тим посилення на культурно-історичне походження цих критеріїв такою самою мірою правомірне, якою водночас мало що пояснює. Але соціологи конструюють «регіони», спираючись на сучасний адміністративно-територіальний розподіл, який не є досконалим. Дійсно, географічні проєкції «схід/захід», «південь/північ» легко розподіляти, питання спірні тільки відносно 2-3 областей України, але при цьому не враховуються культурні, мовні, релігійні та інші особливості.

Спробу надати обґрунтовані критерії до регіонального аналізу зробили етнографи на підставі вивчення типологічних рис матеріальної культури і побуту населення України. Вони також наголошують на умовності етнографічного районування, оскільки кордони і демаркаційні лінії доволі рухливі, так само як і критерії, що їх визначають. Згідно з історико-етнографічною точкою зору існує шість етнографічних районів, котрі не збігаються з сучасним адміністративним поділом на області [2, с.22, 33-34]. Проте, на наш погляд, брати тільки матеріальну культуру замало, треба враховувати більше складових соціокультурних особливостей. Крім того, таке поєднання не охоплює всі частини країни, а деякі конгломерації виглядають суперечливо.

Очікувана і реально наявна соціокультурна строкатість зумовлена локалізацією країни «між» протилежними цивілізаціями та культурами. Схід – це й давній Степ, презентований татарами, і Туреччина XVI–XVII століть, і Росія, котра «збирає землі» у той же самий час. Натомість Захід презентований в Україні як історико-культурна спадщина Візантії, так і католицькими впливами Великого князівства Литовського і Речі Посполитої, котре можна розглядати як об'єднання трьох народів: польського, литовського й українського. Закарпаття від часів пізнього середньовіччя належить Угорщині, а згодом тут і поруч у східному напрямі утвориться ще й культурний шар Австро-Угорської імперії. Крім того, в першій половині XVI століття величезні степові та лісостепові простори Лівобережжя ще не зазнали колонізації та заселення; на них ще мали зустрітися різні культури вбирати, переробляти, засвоювати, замикатися – от успішна стратегія співіснування в динамічному, але політично роз'єднаному соціумі. «Включення земель», як це сталося із Західною Україною внаслідок Другої світової війни і з Кримом 1954 року, індустріалізація Східної України, що була неможлива без масової міграції та зустрічі на новому місці носіїв відмінних установок, стереотипів і звичок, «виключення» етносів (наприклад, кримські татари 1944 року) та репатріація їх на початку 90-х років XX століття, взаємодія культур була не менш інтенсивною і суперечливою [1, с.156-158].

Інститутом політики при підтримці фонду «Відродження» був здійснений проєкт «Україна регіональна» (автори програми С.Макеєв і С.Стукало), який також передбачав збирання широкої соціально-економічної інформації стосовно областей України і видання відповідного довідника. За допомогою конституюючої настанови та орієнтації індивідів за шкалою оцінювання ними подій та особистостей трьох модусів часу – минулого, сучасного і майбутнього було узагальнено шість «регіонів» України: *“Північний регіон”* (Житомирська, Київська, Чернігівська, Сумська області) *“Центральний регіон”* (Хмельницька, Вінницька, Черкаська, Кіровоградська, Полтавська, Дніпропетровська області), *“Західний регіон”* (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області), *“Східний регіон”* (Харківська, Донецька, Луганська області), *Київ та Київська область* – як окремий регіон, *“Південний регіон”* (Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області й Автономна Республіка Крим) [3, с.8-9]. Така регіоналізація дуже плідна, але в у визначеному аналізі головна увага приділялась політичним та геополітичним факторам, крім того і тут не було однастайності по регіонах.

Етномовні дослідження також фіксують невизначеність і розбіжності ідентичностей за етнічною приналежністю та мовою [4, с.99-101]. Критерії ідентичності окрема дуже складна та важлива тема, зробимо тільки два зауваження [5, с.47-50]. У дослідженнях та теоретичних працях не рідко змішують ідентифікацію через примордіальні (об'єктивні ознаки) та самоідентифікацію через внутрішні почуття, самосвідомість та прийняття ролі (суб'єктивні ознаки). Крім того, кожна ознака має подвійну дію: а) інтегрування з іншими («своїми»); б) одночасно розмежування від відмінних «від своїх», але в сучасному суспільстві всі межі ідентичності плінні, гнучкі та різновекторні.

Головна мета, яка поєднує всі політичні табори та пересічних людей – це збереження цілісності країни та єднання всіх її громадян. Досягнення цієї мети можливе, на наш погляд, тільки через діалектичну єдність багатоманітності всіх складових замість уніфікації. Не можлива справжня демократія без поваги до всіх етнічних, релігійних, мовних, субкультурних груп як рівних не на словах, а через політико-правові рішення. Досі не визначені поняття «національна меншина», «етнічна група», не з'ясовано правовий статус корінних народів Криму, Закарпаття, Бесараб'я, субетнічних груп українців, статус діаспорних груп, землячства не тільки емігрантів, а й регіональних територіальних громад з її представників в інших громадах тощо. Не треба будувати культурні резервації, треба поважати права особистості, її вибір та права груп, які вони створюють, – без цього омріяного громадянського суспільства не буде. Невизначеність майбутньої моделі соціальної системи, розмитість та суперечливість ідей та гасел сучасної політики в цілому та етнонаціональної політики зокрема може створювати ґрунт для дозрівання, а інколи штучного створення конфліктів. Тому для розробки нової реформи адміністративно-територіального розподілу країни потрібна системна та послідовна сумісна робота науковців, практиків, політиків та громадських діячів.

Наші пропозиції в цьому напрямку:

1. Створити реєстр за всіма головними рисами на рівні поселень: еколого-географічними, економічними, етнічними, мовними, культурними, геополітичними особливостями з урахуванням сучасної та минулої адміністративної належності.

2. На основі цього реєстру знизити формувати районні, обласні, регіональні конфігурації, нову мапу України з проведенням місцевих плебісцитів, або соціологічних опитувань громадян, у яких нових структурах вони хочуть бути.

3. Запровадити принцип відкритого суспільства та матричний принцип поєднання в анклав, конгломерації, зони за межами адміністративно-територіального поділу країни по горизонталі та вертикалі, унаслідок чого ці спільноти і стануть елементами громадянського суспільства.

### Джерела та література

1. Макеєв С., Петрикова Л. Регіональна специфікація соціокультурних відмінностей в Україні // Культура, суспільство, особистість. Інститут соціології НАНУ. – К., 2006.
2. Культура і побут населення України: Навч. посібник для вузів. – К., 1991.
3. Україна регіональна. – К., 2003.
4. Аза Л. Етномовна диференціація в Україні: регіональні розбіжності // Культура, суспільство, особистість. ІС НАНУ. – К., 2006; Чернова Л.Е. Регіональні особливості мовної ситуації Дніпропетровщини // Грани. – 2006. – №4 (48). – липень–червень.
5. Страна земляков. Региональное братство // Корреспондент. – 2006. – № 41 (230).

### Summary

In the article "Regional features and ethnonational politics of modern Ukraine" different theoretical and practical approaches to the regional division of modern Ukraine are considered. The author of the article makes an attempt to find and interpret regions' establishment criteria in ethnography, sociology, political science and summarize them.